

ZWEMMEN IN HET DONKER

meulenhoff.nl

Tomasz Jedrowski

Zwemmen in het donker

ROMAN

Vertaald door Maaïke Bijnsdorp
en Lucie Schaap

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9318-7
ISBN 978-94-023-1595-0 (e-book)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Swimming in the Dark*
Omslagontwerp: David Mann, bewerkt door
Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: © Alamy
Auteursfoto: © Kuba Dabrowski
Vormgeving binnenwerk: Adriaan de Jonge

© 2020 Tomasz Jedrowski
© 2021 Nederlandse vertaling Maaïke Bijnsdorp, Lucie Schaap
en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Laurent, mijn thuis

‘En wat betreft het decor waartegen een en ander zich
afspeelt, dat is Polen – dat wil zeggen: nergens.’

Alfred Jarry, *Koning Ubu*

‘Wszystko mijja, nawet najdłuższa żmija’
(Alles gaat voorbij, zelfs de langste adder).

Stanisław Jerzy Lec, *Ongekamde gedachten*

Proloog

Ik weet niet waarvan ik vannacht wakker werd. Niet van de tak van de kastanjeboom die tegen mijn raam sloeg, niet van *pani* Kolečka die in de kamer naast me lag te hoesten. Niet meer. Misschien was het de geest van die geluiden, opgeveegd door de wind en over de oceaan meegevoerd om bij mijn bewustzijn aan te kloppen. Misschien. Wat ik wel zeker weet is dit: mijn lichaam voelt uitgeput, als een vreemd land na een oorlog. En toch lukt het me niet om weer in slaap te vallen.

Ik denk aan jou. Je gezicht dat ik uit mijn geheugen kan oproepen, met zijn ruwe trekken en fijne details, met de grijsblauwe ogen in dezelfde tint als de Baltische Zee in de winter. Ik blijf je gezicht voor me zien als ik opsta en door het donker van het bed naar het raam loop, over de vloer waarop kleren als onvoltooide gedachten rondslingeren. En dan moet ik weer aan gisteravond denken en blijf ik als verstijfd staan door de kilte die me bevangt. Uit de radio klonk zoals elke dag na het werk het vaste liedjesprogramma: ze speelden een luchtig nummer, ik weet niet meer wat. Ik stond in de keuken en wilde net de koffie pakken, toen de muziek ophield.

‘We onderbreken dit programma voor een speciale mededeling,’ zei de vrouw met haar zachte, welluidende stem.

‘Vanochtend, op 13 december, is in de Volksrepubliek Polen de staat van beleg afgekondigd. Dit gebeurde na weken van onlusten en stakingen van prodemocratische demonstranten en de razendsnelle opkomst van de eerste onafhankelijke vakbond van het Oostblok, Solidarność’ (verkeerd uitgesproken). ‘De regering heeft in een televisietoespraak een reeks ingrijpende maatregelen uitgevaardigd: scholen en universiteiten zijn dicht, de landsgrenzen zijn gesloten en voor de bevolking geldt een avondklok. Zodra er nieuwe ontwikkelingen zijn, zullen we u daarover berichten.’

De muziek speelde verder.

Ik kan je niet zeggen wat er op dat moment met me gebeurde. Het was de zuiverste vorm van verlamming. Mijn lichaam moet al zijn stilgevallen voordat mijn geest kon reageren. Ik heb geen idee hoe ik in bed ben beland.

Ik steek een sigaret op voor het raam. Het is stil op straat, de nachtelijke regen glinstert op de stoep en weerspiegelt de twee verdiepingen hoge gebouwen en de sputterende neonreclames. ‘24 uur open’ roept er een bij de hamburgertent verderop in de straat. ‘Wanda’s buurtwinkel’ fluistert een andere in rood-wit. Politiesirenes janken in de verte. Gek genoeg klinken ze hetzelfde als thuis. Altijd als ik er een hoor, gaan de haren op mijn armen overeind staan. Ze herinneren me aan de keer dat datzelfde schelle geluid in een stad ver weg de nacht doorboorde. Voordat die stad een schetsmatige herinnering werd, een onderwerp in het blokje buitenlands nieuws. Voordat de eenzaamheid me als nachtblauwe teer overdekte.

Ik weet niet of ik wil dat je dit ooit leest, maar ik weet wel dat ik erover moet schrijven. Omdat je al veel te lang door mijn hoofd spookt. Al sinds die dag, twaalf maanden geleden, dat ik op het vliegtuig stapte en door de dikke wolkenlagen de oceaan over vloog. Er is een jaar verstreken sinds ik je voor het laatst zag, een jaar dat aan doet als een vacuüm – al die tijd heb ik mezelf voorgelogen. En nu ik hier vastzit in de gruwelijke veiligheid van Amerika, terwijl ons land uiteenvalt, kan ik niet langer volhouden dat ik je uit mijn hoofd heb gewist. Er zijn dingen die niet door zwijgen kunnen worden gewist. Sommige mensen hebben die macht over je, of je het nu prettig vindt of niet. Dat begin ik nu in te zien. Sommige mensen, sommige gebeurtenissen zorgen ervoor dat je je hoofd verliest. Ze zijn als guillotines die je leven doormidden hakken, de doden en de levenden, voor en na.

Ik kan het beste beginnen bij het begin, of in elk geval dat wat voelt als het begin. Ik bedenk nu dat we het niet vaak over ons verleden hebben gehad. Misschien waren de dingen anders gelopen als we dat wel hadden gedaan, misschien hadden we elkaar dan beter begrepen en was alles anders geweest. Wie zal het zeggen? Hoe dan ook, ik heb je vast nooit over Beniek verteld. Hij kwam ruim tien jaar eerder in mijn leven dan jij. Ik was negen, en hij ook.

I

Ik kende hem al bijna mijn hele leven, Beniek. Hij woonde bij ons om de hoek in onze wijk in Wrocław, die bestond uit rondlopende straten en lage flatgebouwen van drie verdiepingen, die vanuit de lucht een reusachtige adelaar vormden, het symbool van ons land. Er waren hekken en grote binnenplaatsen met voor elke flatwoning een tuintje en koele, klamme kelders en stoffige zolders. Niemand van ons woonde hier al langer dan twintig jaar. Op onze brievenbussen stond nog steeds in het Duits *Briefe*. Iedereen – de mensen die hier eerst hadden gewoond en de mensen die hun plaats hadden ingenomen – had zijn huis gedwongen verlaten. Van de ene op de andere dag waren de grenzen op het continent verschoven, opnieuw getekend, als de krijtlijnen van het hinkelspel dat we op de stoep speelden. Na de oorlog werd het oosten van Duitsland Polen en het oosten van Polen de Sovjet-Unie. Mijn oma's familieleden moesten vertrekken van hun land bij Lwów. De Sovjets pakten hun huis af en zetten hen op dezelfde veetreinen als die waarmee een jaar of twee eerder de Joden naar de kampen waren afgevoerd. Ze kwamen in Wrocław terecht, een stad waar honderden jaren Duitsers hadden gewoond, in een flat die kort daarvoor verlaten was door een gezin dat we nooit zouden kennen, waarvan de vaat nog in de gootsteen lag en de broodkruimels op tafel. Daar ben ik opgegroeid.

Op de brede stoepen met langs de randen bomen en bankjes speelden de kinderen uit de buurt. We speelden vangbal en deden mee als de meisjes gingen touwtjespringen, renden over de binnenplaatsen, gilden en sprongen boven op de dubbele palen die op rugbydoelen leken, waar de vrouwen hun tapijten overheen hingen om ze uit te kloppen. We kregen standjes van de volwassenen en gingen ervandoor. We waren smoezelige kinderen. In de zomer holden we door de straten in een korte broek met kniekousen en bretels, en in de herfst, als de grond vol bladeren lag, in een dunne wollen jas, en we renden onveranderd door als de vorst tot diep in de grond was doorgedrongen, als de lucht in onze longen sneed en onze adem voor onze ogen in wolkjes veranderde. In het voorjaar gooiden we op Śmigus-Dyngusdag emmers water over de meisjes die zich niet snel genoeg uit de voeten maakten om vervolgens elkaar achterna te zitten en drijfnat te gooien en uiteindelijk doorweekt thuis te komen. 's Zondags gooiden we kiezels naar de melkflessen die hoog op de vensterbanken stonden waar niemand ze kon stelen en stoven in paniek weg als er een brak en de melk traag langs de muur naar beneden droop, witte stroompjes die als tranen langs de zwart beroete gevel gleden.

Beniek hoorde ook bij die groep kinderen, was een van de brutalere. Ik geloof niet dat we indertijd ooit met elkaar spraken, maar ik kende hem wel. Hij was langer dan de meesten van ons en ook wat donkerder, had lange wimpers en een opstandige blik. En hij was aardig. Toen we een keer op de vlucht waren voor een volwassene, nadat we een of ander inmiddels lang vergeten kattenkwaad hadden uitgehaald, struikelde ik en viel op de scherpe steentjes. De anderen renden in een stofwolk

langs me heen en ik probeerde overeind te komen. Mijn knie bloedde.

‘Gaat het?’

Beniek stond met uitgestoken hand naast me. Die greep ik vast en ik voelde me overeind getrokken worden door zijn lichaamskracht.

‘Dank je,’ mompelde ik, en hij lachte me bemoedigend toe voor hij verder rende. Ik liep blij en zo snel ik kon achter hem aan, vergat de pijn in mijn knie.

Later ging Beniek naar een andere school en zag ik hem niet meer. Maar bij onze eerste communie troffen we elkaar weer.

De parochiekerk was vanuit onze straat een klein eindje lopen, iets voorbij het plantsoen waar we vanwege de dronkenlappen nooit speelden, en het kerkhof waar mama jaren later zou worden begraven. We gingen elke zondag naar de kerk. Volgens oma waren er gezinnen die alleen op feestdagen gingen of nooit, en ik was jaloers op die kinderen die niet zo vaak hoefden als ik.

Voorafgaand aan de eerste communie kregen we twee keer per week Bijbelles in de crypte. De lessen werden gegeven door pastoor Klaszewski, een priester die klein en oud was, maar nog goed bij de tijd, en bij wie haast alle kleur uit zijn blauwe ogen verdwenen was. Meestal was hij geduldig en rustten zijn handen op zijn zwarte toog als hij sprak en ons met zijn fletse oogjes opnam. Maar soms kon hij om iets onbenulligs opeens ontploffen, als we zaten te kletsen bijvoorbeeld of gekke bekken naar elkaar trokken, en schijnbaar willekeurig een van ons bij het oor pakken en met zijn warme duim en wijsvinger hard aan het lelletje trekken, tot we alleen nog maar zwart en sterretjes zagen. Dat gebeurde zelden omdat je

je echt flink had misdragen. Het leek een volstrekt arbitrair wapen, des te enger door die willekeur en onvoorspelbaarheid, als de toorn van een onredelijke god.

Daar zag ik Beniek weer. Ik had hem er niet verwacht, want ik had hem nooit in de kerk gezien. Hij was veranderd. Het magere joch dat ik me herinnerde, was op weg een man te worden – in mijn ogen tenminste – en al waren we pas negen, toch kon je de mannelijkheid al in hem zien ontluiken: een krachtige nek en in de hals al plaats voor zijn adamsappel, lange, stevige benen die uit zijn korte broek staken als we in een kring bij de pastoor in de kamer zaten, zichtbare spieren onder zijn huid en opkomende haartjes boven zijn knieën. Hij had nog steeds dezelfde weerbarstige zwarte krullen en guitige donkere ogen. Ik denk dat we elkaar wederzijds herkenden, hoewel we het niet lieten merken. Maar na de eerste paar lessen raakten we aan de praat. Ik weet niet meer waarover. Hoe sluit je als kind vriendschap met een ander kind? Misschien gewoon door gedeelde interesses. Of misschien door iets wat dieper ligt, wat onbewust tot uiting komt in alles wat je zegt en doet. Hoe dan ook, we konden het goed met elkaar vinden. Als vanzelf. En na de Bijbelles op dinsdag- en donderdagmiddag namen we de tram helemaal naar het centrum, reden langs de dierentuin met de neonleeuw op de toegangspoort, langs de Jahrhunderthalle die de Duitsers hadden gebouwd ter herdenking van iets wat niemand nog de moeite van het herinneren waard vond. We reden via de ijzeren bruggen de kalme bruine Oder over en passeerden veel braakliggende percelen, waardoor de stad een gebit met ontbrekende tanden leek. In sommige blokken stond nog maar één eenzaam zwart beroet gebouw overeind, als een vies eiland in een zwarte zee.

We vertelden niemand over onze uitstapjes – het zou van onze ouders nooit hebben gemogen. Mama zou ongerust zijn geweest vanwege de veteranen met hun rood aanggelopen gezicht die met hun geamputeerde ledematen open en bloot op het marktplein prullaria verkochten, maar ook vanwege ‘kinderlokkers’, een woord dat als een prikkelende waarschuwing van haar lippen gleed, spannend gevaarlijk. Dus we glipten zonder iets te zeggen weg en verbeeldde ons dat we piraten waren, zoals we daar onbegeleid door de stad reden. Ik voelde me in Beniëks gezelschap vrij en beschermd tegelijk. We gingen naar de kiosken om door de glimmende dure tijdschriften te bladeren, we wezen elkaar op dingen die we nauwelijks begrepen – Aziatische monniken, Afrikaanse stamleden, rotsduikers uit Mexico – en vergaapten ons aan de onvoorstelbare ontzaglijkheid van de wereld en de kleuren die onder het zwart-wit van de pagina’s gloeiden.

We begonnen ook op andere dagen na school met elkaar af te spreken. Meestal gingen we dan naar mijn huis. We kaartten op de vloer van mijn piepkleine kamer, die niet breder was dan een radiator. Mijn moeder was dan op haar werk en oma bracht ons melk en boterhammen met suiker. We zijn maar één keer bij hem thuis geweest. Zijn flat had net zo’n trappenhuis als het onze, vochtig en donker, maar om de een of andere reden leek het er kouder en viezer. Binnen zag het er anders uit – er waren meer boeken en nergens kruisbeelden. We gingen in Beniëks kamer zitten, die dezelfde afmetingen had als de mijne, en luisterden naar platen die familieleden in het buitenland hem hadden toegestuurd. Daar hoorde ik The Beatles voor het eerst ‘Help!’ zingen en ‘I Want to Hold Your Hand’, waardoor ik een wereld in gekatapulteerd werd die ik ge-

weldig vond. Zijn vader zat op de bank in de huiskamer een boek te lezen in een T-shirt van het witste wit dat ik ooit had gezien. Hij was rustig en had een vriendelijke stem en ik was jaloers op Beniek. Ik was jaloers, omdat ik zelf nooit een echte vader had gehad, want de mijne was ervandoor gegaan toen ik nog klein was en had daarna nog maar zelden de moeite genomen om me op te komen zoeken. Zijn moeder herinner ik me alleen maar vagelijk. Ze bakte vis voor ons en we zetten ons samen aan de keukentafel, de vis was zout en droog en de graatjes prikten in de binnenkant van mijn wangen. Zij had ook zwart haar en hoewel ze dezelfde ogen had als Beniek, leken de hare vreemd afwezig als ze lachte. Ook toen al vond ik het raar dat ik als kind medelijden voelde met een volwassene.

Toen mijn moeder op een avond thuiskwam van haar werk, vroeg ik haar of Beniek niet bij ons kon komen wonen. Ik wilde hem altijd in de buurt hebben, als een broer. Ze trok haar lange jas uit en hing hem aan de kapstok bij de deur. Ik zag aan haar gezicht dat ze geen goed humeur had.

‘Weet je, Beniek is anders dan wij,’ zei ze met een misprijzend gezicht. ‘Hij zou nooit echt passen in ons gezin.’

‘Hoe bedoel je?’ vroeg ik niet-begrijpend. Toen verscheen oma in de deuropening met een poetsdoek in haar hand.

‘Hou op, Gosia. Beniek is een goede jongen en hij gaat zijn communicatie doen. Kom gauw binnen allebei, het eten wordt koud.’

Op een zaterdagmiddag speelden Beniek en ik met een paar andere buurtkinderen vangbal op het stukje land

voor onze flat. Ik weet nog dat het een warme, klamme dag was met een zon die ternauwernood door de wolken piepte. We renden en speelden, de oplopende warmte joeg ons voort, maar we voelden ons veilig onder het bladerdak van de kastanjabomen. We gingen zo op in ons spel dat we amper merkten dat de hemel steeds donkerder werd en het begon te regenen. De stoep werd donker van de druppels en met ons haar als zeewier tegen ons gezicht geplakt genoten we van de nattigheid na een verzen-gende dag. Ik zie Beniek nog voor me zoals hij daar rond-rende, geconcentreerd op ons spel, vrolijk, volledig vrij. Toen we echt niet meer konden en geen droge draad meer aan ons lijf hadden, holden we naar huis. Oma stond voor het raam en riep ons naar binnen, zei dat we nog kou zouden vatten. Binnen liet ze ons in de badkamer om al onze kleren uit te trekken en ons af te drogen. Ik werd me ervan bewust dat ik Beniek in zijn blootje wilde zien, een plotseling opkomende wens die me zelf verraste, en mijn hart maakte een sprongetje toen hij zich uitkleedde. Hij had een stevig en raadselachtig lichaam, wit en plat en sterk als van een man (in mijn ogen tenminste). Zijn tepels waren groter en donkerder dan de mijne, zijn penis was dikker en langer, maar het meest verwarrende was: het topje was naakt, zoals de eikels waar we in de herfst mee speelden. Ik had nog nooit die van iemand anders gezien en vroeg me af of er soms iets mis was met de mijne, of mijn moeder dit bedoelde toen ze zei dat Beniek anders was. Hoe dan ook vond ik het een heel spannend verschil. Toen we ons drooggewreven hadden, wikkelde oma ons in grote dekens, waardoor het leek alsof we waren terug-gekeerd van een reis naar een wonderlijk land. ‘Kom maar naar de keuken!’ riep ze met ongewone vrolijkheid.

We gingen aan tafel zitten en kregen wafels met zwarte thee. Het was het lekkerste wat ik ooit had gegeten. Ik was in een roes en voelde vanbinnen iets tintelen, als een zachte pijn.

Het was de dag van het communie-uitstapje. We gingen naar het noorden, richting Sopot. Het was zo'n vroege zomer die elke herinnering aan andere seizoenen uitwist, zo een waarin het licht en de warmte je omvatten en volledig verzadigen. We gingen met een stuk of veertig kinderen in de bus naar een omheind recreatiegebied bij een bos met daarachter de zee. Ik deelde een kamer met Beniek en twee andere jongens. We sliepen in stapelbedden, ik lag boven hem. We maakten wandelingen en zongen en baden. Onder leiding van pastoor Klaszewski speelden we Bijbelspelletjes. We bezochten een oude houten kapel in het bos, verscholen tussen de dennenbomen, en baden als een leger gehoorzame engelen de rozenkrans.

's Middags waren we vrij. Dan gingen Beniek en ik met een stel andere jongens naar het strand en zwommen we in de koude, onstuimige Baltische Zee. Na afloop droogden we ons af en liepen we bij de anderen weg. We beklommen de duinen en ploegden door het maanlandschap tot we de ideale top vonden: hoog en verscholen, als de krater van een slapende vulkaan. Daar nestelden we ons in, als vermoeide ooievaars na een oversteek over zee, en vielen in slaap, terwijl de vriendelijke zomerbries langs onze rug streek.

Op de laatste avond van ons verblijf organiseerde de leiding een dansavond ter gelegenheid van onze aanstaande ceremonie. De eetzaal werd omgetoverd tot een soort disco. Er waren zoute stokjes, een zoete *kompot* van vruch-

ten en muziek uit de radio. We waren allemaal verlegen nu we ons plots als grote mensen moesten gedragen. De jongens stonden in hun korte broek met kniekousen aan de ene kant van de zaal, de meisjes in hun rok met witte blouse aan de andere. Nadat een van de jongens door zijn zus ten dans was gevraagd, begonnen we allemaal op de dansvloer te bewegen, sommigen met z'n tweeën, anderen in groepjes, swingend en springend, opgewonden door de drankjes, de muziek en het besef dat dit allemaal echt voor ons bedoeld was.

Beniek en ik stonden in een los groepje met de jongens van onze kamer te dansen, toen opeens zonder waarschuwing de lichten uitgingen. Buiten was de avond al gevallen en het donker stroomde nu de zaal binnen. De meisjes gilden en de muziek speelde door. Ik voelde me uitgelaten en plotseling opgewonden door de mogelijkheden die het donker bood, en in mijn hoofd viel een onbekende barrière weg. Ik zag Benieks silhouet vlakbij en de drang om hem te zoenen sloop als een wolf uit het donker tevoorschijn. Het was voor het eerst dat ik bewust iemand naar me toe wilde trekken. Het verlangen kwam als een onmiskenbare boodschap ergens diep uit mijn binnenste, een plek die ik niet eerder had waargenomen, maar onmiddellijk herkende. In trance bewoog ik me in zijn richting. Zijn lichaam bood geen weerstand toen ik het tegen het mijne trok en hem omhelsde. Ik voelde de hardheid van zijn botten, mijn gezicht tegen het zijne en de warmte van zijn adem. Op dat moment ging het licht weer aan. We keken verschrikt naar elkaar, ons bewust van de anderen om ons heen, die naar ons keken. We deinsden achteruit. En hoewel we verder dansten, hoorde ik de muziek niet meer. Ik kreeg een visioen van mijn leven waar ik zo dui-

zelig van werd dat alles om me heen begon te draaien. Uit verborgen angsten en verlangens was een zware en springlevende schaamte ontstaan.

Die avond lag ik in het donker boven Beniek in bed en probeerde die schaamte onder ogen te zien, een onverwacht tevoorschijn gekomen monsterlijk en pulserend orgaan dat deel van mij bleek uit te maken. Het kwam niet bij me op dat Beniek misschien dezelfde gedachten had. Ik had niet kunnen geloven dat iemand in dezelfde positie kon verkeren als ik. Steeds weer speelde ik het bewuste moment in mijn hoofd af, zag ik mezelf hem naar me toe trekken en draaide ik mijn hoofd op het kussen in de hoop dat het weg zou gaan. Het was al bijna weer licht, toen de slaap me eindelijk verlostte.

De volgende ochtend haalden we de bedden af en paktten we onze spullen in. De jongens praatten opgewonden over de disco, over de knapste meisjes, over thuis en echt eten.

‘Ik heb zo’n zin in een omelet van vier eieren,’ zei een dikke jongen.

Iemand trok een gezicht naar hem. ‘Wat ben je toch een gulzig stekelvarken!’

Iedereen lachte, ook Beniek, met open mond, zodat al zijn tanden zichtbaar waren. Ik kon achter in zijn keel zijn amandelen zien meebewegen op het ritme van zijn lach. En al ging er een golf van gedeelde vrolijkheid door het vertrek, ik kon er niet aan meedoen. Het was alsof er een muur tussen mij en de andere jongens stond, die ik niet eerder had opgemerkt, maar die nu duidelijk en onomkeerbaar zichtbaar was. Beniek keek naar me, maar ik draaide me beschaamd weg. Toen we in Wrocław aankwamen, waar onze ouders ons stonden op te wachten,

had ik het gevoel dat ik iemand anders was, bezoedeld en voorgoed niet meer degene die ik vroeger was geweest.

De week daarop hadden we geen Bijbelles meer en legden mama en oma de laatste hand aan de witte toog die ze voor de plechtigheid hadden genaaid. Al snel sloegen ze aan het koken en troffen ze voorbereidingen voor de familie die op bezoek zou komen. Het huis was vol opgewonden drukte, maar ik maakte er geen deel van uit. De gedachte aan Beniek herinnerde me eraan dat ik iets vreselijks had vrijgelaten in de wereld, iets kostbaars en gevaarlijks. Toch wilde ik hem nog steeds graag zien. Ik durfde niet naar zijn huis te gaan, maar hield mijn oren gespitst voor een klop op de deur in de hoop dat hij zou komen. Maar nee. Wat wel kwam, was de dag van de communie. De nacht ervoor kon ik bijna niet slapen van de spanning dat ik hem weer zou zien. In de ochtend stond ik op en waste mijn gezicht met koud water. Het was een zonnige dag in die ene week van de zomer dat er donzige witte balletjes zaadpluis door de straten vliegen die de stoepen bedekken, en het ochtendlicht heel fel, bijna verblindend is. Ik hulde me in de witte toog met de hoge boord, die tot op mijn enkels viel. Het viel niet mee om je daarin te bewegen. Ik moest aandachtig rechtop blijven lopen, als een monnik. We waren al vroeg bij de kerk en ik bleef op de trap staan, vanwaar je de hele straat kon overzien. Gezinnen haastten zich langs me naar binnen, meisjes met hun witkanten jurk en een bloemenkrans op hun hoofd. Pastoor Klaszewski was er ook, in een lang gewaad met rode mouwen en gouddraad. Hij stond met een paar opgetogen ouders te praten. Iedereen was er, alleen Beniek niet. Ik keek in de drukte zoekend om me heen. De klokken begonnen te luiden om het be-

gin van de plechtigheid aan te kondigen en ik kreeg een hol gevoel vanbinnen.

‘Kom mee naar binnen, lieverd,’ zei oma, en ze pakte me bij mijn schouder. ‘Het gaat beginnen.’

‘Maar Beniek...’

‘Hij is vast al binnen,’ zei ze ernstig. Ik wist dat ze loog. Ze trok me aan mijn hand mee en ik liet haar begaan.

In de kerk was het koel en terwijl oma me naar Halina bracht, een sloom meisje met kanten handschoenen en dikke vlechten, begon het orgel te spelen en hand in hand liepen we door het gangpad naar voren, twee aan twee in een lange rij, kleine jongens en meisjes, allemaal in het wit. Pastoor Klaszewski stond vooraan en sprak over onze ziel, onze onschuld en het begin van een reis samen met God. De zware wierookwalm maakte me draaierig. Vanuit mijn ooghoek zag ik de banken vol gezinnen en oma en haar zussen en mama, die met gespannen trots naar me zaten te kijken. Halina’s hand lag warm en zwe-terig in de mijne, als een diertje. En nog steeds geen Beniek. Pastoor Klaszewski maakte de tabernakel open en haalde er een zilveren kom met hosties uit. De muziek klonk nu als de donder, kwam hard en klaaglijk uit het orgel, en een voor een liepen telkens een jongen en meisje naar hem toe en we knielden neer om hem de hostie in onze mond te laten leggen, op onze tong, waarna we een voor een de kerk uit liepen. De rij voor me werd steeds korter en al snel was het mijn beurt. Ik knielde neer op het rode kleed. Zijn oude vingers plaatsten het wafeltje op mijn tong, droog op nat. Ik stond op en liep naar buiten, het verblindende zonlicht in, en slikte de bittere massa in mijn mond door.

De volgende dag ging ik naar Benieks huis en klopte

met trillende hand op de deur. Mijn handpalmen zweetten onbedwingbaar. Even later hoorde ik voetstappen aan de andere kant, de deur ging open en er verscheen een vrouw die ik nog nooit had gezien.

‘Wat moet je?’ vroeg ze bars. Ze was groot en had een gezicht dat van grijs gekreukeld papier gemaakt leek. Tussen haar lippen bungelde een sigaret.

Ik was van mijn stuk gebracht en vroeg met een stem die doordrongen was van zijn eigen nietigheid of Beniek thuis was. Ze haalde de sigaret uit haar mond.

‘Zie je die naam niet op de deur?’ Ze klopte op het rechthoekje bij de bel. KOWALSKI stond er in hoofdletters. ‘Die Joden wonen hier niet meer. Begrepen?’ Het klonk alsof ze een hond de les las. ‘Val ons voortaan dus niet meer lastig, wil je, anders zal mijn man je een aframming geven die je nog lang zal heugen.’ Ze gooide de deur in mijn gezicht dicht.

Volledig overbluft bleef ik staan. Toen rende ik de trap op naar boven en weer naar beneden, op zoek naar de naam Eisensztein op een van de andere deuren, belde overal aan en vroeg me af of ik misschien in het verkeerde gebouw naar binnen was gegaan.

‘Ze zijn vertrokken,’ fluisterde een stem door een half-open deur. Het was een mevrouw die ik kende van de kerk.

‘Waarheen?’ vroeg ik. Even werd mijn wanhoop opgeschort.

Ze keek links en rechts de overloop af, alsof ze wilde zien of er iemand meeluisterde. ‘Israël.’ Het woord was een fluistering en zei me niets, hoewel de dreigend rollende klank ervan me toch onrustig maakte.

‘Wanneer komen ze terug?’

Haar handen zaten om de deurrand geslagen en ze